

פרשת השבוע – יתרו

”וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֵּהֵן מִדִּין, הִתֵּן מֹשֶׁה, אֶת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה, וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: כִּי-הוֹצִיא יְהוָה אֶת-יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְרַיִם.”

השבוע הזה עומד בסימן האירוע המרכזי בתולדות העם היהודי – הלא הוא מעמד הר סיני.

מעמד זה הוא ליבה של תורת ישראל בו עם שלם חווה חוויה נבואית שלא הייתה כמותה. וכנראה שגם לא תהיה [שש מאות ריבוא עומדים במעמד הר סיני ומקבלים את התורה]. מעמד זה הותיר את רישומו העמוק בליבה של האומה היהודית עד ימינו אנו. מפני שבמעמד זה נולדה אידיאה חדשה שמעצם היותה הצתה את העולם לשניים: העולם האלילי והעולם המונותאיסטי.

עשרה צווי היסוד מורדים אל אומה שלמה, צווים שנעשו אבני בניה של האנושות החדשה.

אלו עשרת הדיברות, וזו תמציתם:

שמות פרק כ'

- (ב) אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצִאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:
- (ג) לֹא יִהְיֶה-לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פְּנֵי
- (ד) לֹא תַעֲשֶׂה-לְךָ פֶסֶל אוֹכֵל-תְמוּנָה:
- (ה) לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם ֹ כִּי אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ (ס)
- (ז) לֹא תִשָּׂא אֶת-שֵׁם-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֵׁוֹא (ס)
- (ח) זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְשׁוֹ:
- (ט) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֵשִׂיתָ כָּל-מְלֶאכֶתֶךָ:
- (י) וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת | לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא-תַעֲשֶׂה כָּל-מְלֶאכֶת אַתָּה וּבִנְךָ- וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וְאִמָּתֶךָ וּבַהֲמֹתֶיךָ וּבְגִרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ:
- (יב) כִּבֹּד אֶת-אָבִיךָ וְאֶת-אִמְּךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּן יְמֵיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ: (ס) זִיג) לֹא תִרְצַח: (ס) לֹא תִנְאַף: (ס) לֹא תִגְזֹב: (ס) לֹא תַעֲנֶה בְרַעְךָ עַד שֹׁקֶר: (ס)
- (יד) לֹא תַחְמוֹד בֵּית רַעֲךָ (ס) לֹא תַחְמוֹד אִשְׁתִּי רַעֲךָ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ וְשׁוֹרוֹ וְחִמְרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרַעֲךָ:

עשרת הדברות הם הקודקס הדתי הגבוה ביותר והמפתיע ביותר.

נכון שיש מצוות חשובות כמו איסור נשיאת שם ה' לשווא או ההוראה לשמירת שבת, אבל באותו המסמך החשוב כל כך לעם היהודי יש מצוות שבשבילן לא היינו זקוקים לאלוקים.

וכי אנו זקוקים לאלוקים שיגיד לנו שאסור לרצוח או לגנוב? וכי אנו זקוקים לאלוקים שיגיד לנו לכבד את הורינו? הרי אלו מצוות מובנות על ידי שכלו של כל אדם, מה גם שכבר הבנו את משמעותן תוך כדי סיפורי בראשית.

אז מה מייחד את עשרת הדיברות?

זו בדיוק הנקודה הבאה ללמד אותנו היכן נוכח האלוהים. אנו נוטים לחשוב שהאלוהים נמצא רק במקומות או בזמנים החשובים והעמוקים כמו ביום הכיפורים או בשמירת שבת.

אבל בעשרת הדיברות אנהנו מוצאים את האלוהים הסוציאלי, האל הנוכח במצוות שבין האדם לחברו. זה אולי המסר העמוק של עשרת הדיברות, אותם דיברות שבאו ממקום עליון ונשגב, המקום בו האלוהים דיבר אל ישראל פנים בפנים. שם במקום הנשגב הזה יש התייחסות להתנהלות היומיומית, הפשוטה ואולי גם הטרוויאלית. מי ששומר על כבודו של חברו, מי שמכבד את הוריו, מי שאינו לוקח רכוש או ממון שאינו שלו, מי שלא חושק באשת חברו או חומד את רכושו, מנכיח בקרבו את הימצאותו של אלוהים באותה מידה ואולי אף יותר מהיותו שומר את מצוות השבת, מתפלל או מניח תפילין. אין חדרי הדריו של האדם עיסוק בטפל. מי שלא ישר בממונו, מי שלא נאמן לאשתו ומשפחתו, לא יכול להיות דבק בקב"ה. יש פגם מהותי בקיום הדתי שלו.

זוהי תעודת הזהות היהודית המראה שהאחדות לא רק משמעותית מצד 'בן אדם לחברו', אלא קריטית בכדי לחבר את העם היהודי לדורותיו. כלומר אין ספק כי אדם השומר מצוות מקיים את מצוות התורה אבל גם האדם שאינו שומר שבת מקיים לא מעט מצוות רק שהוא לא בהכרח מודע לכך. האלוהים בעצם ההגדרה של עשרת הדיברות סיבב אותנו במצוות, מצוות סוציאליות [ביחסים, במשפחה, בין החברים].

כשאנו ישרים או נותנים צדקה, או מקשיבים לחבר במצוקה, זורקים מילה טובה, שם נמצא אלוהים.

אנו שומעים יותר ויותר על תופעות בהן "צדיקים" נתפסים בעבירות של מרמה, שוחד, הטרדות מיניות וכד'. על הטרדות כאלו, על עבירות כאלו משום מה למדנו למחול, הן לא נראו חשובות מספיק. עד שהן הפכו לנורמה

חברתית. לשמחתנו מעט מכך מתחיל להשתנות. כבר אין חסינות לא לנשיא מדינה או ניצב במשטרה. בתקופה שאנו מצויים בה, תקופת הבחירות, אנחנו רואים את עסקני המפלגות עושים קמפיינים שמכפישים את ראשי המפלגות היריבים.

אם היינו בתקופת יציאת מצרים, כמה היינו מתלוננים על משה רבינו שלא נבחר בפריימריז ואף לא הועמד לבחירת הציבור, אלא שורייז למקום הראשון על ידי הקב"ה. מעניין מה היה אומר אוהנה. או יותר הזוי, אם ביבי היה מוכן לתת את שרביט ההנהגה למישהו שהוא פחות כריזמטי ממנו? האם היה מוכן לוותר על מנעמי השלטון? רק כי האיש המיועד היה "נכון בעיני האלוהים"?

משה רבנו נבחר להיות מנהיג העם היוצא מעבדות לחירות למרות רצונו [הוא ניסה להתחמק מהתפקיד שנפל עליו להוציא את בני ישראל ממצרים] מפני שהוא לא חיפש את מנעמי השלטון ואת טובות ההנאה המגיעים אתו. הוא ידע את גודל האחריות הציבורית.

הוא נבחר לא בשל הכריזמה המקסימה את שומעי לקחו, משה רבנו היה כבד פה וכבד לשון – מגמגם. [הוא היה זקוק לאהרון אחיו שהיה היחיד שהבין את דיבורו כדי שיתרגם את דבריו]. הוא לא היה אף פעם איש עשייה [הוא גדל כנסידן], הוא לא צבר רקורד צבאי כלשהו [הוא לא היה צריך את זה ממקום מושבו בארמון המלוכה]; הוא היה חסר כישרונות בתחום הממשל [עובדה שהוא היה צריך את חותנו יתרו שיבוא ויציע לו לעשות סדר במינוי שופטים – סדר שהיה כל כך מתבקש שמישהו אפילו לא שם דעתו עליו]. כה קטן היה שיעור קומתו של משה עצמו כמחוקק, וכה דל היה כושרו כמארגן, עד שהוצרך ללמוד את ראשית היסודות של מוסד ממוסדות המדינה מפי חותנו.

אבל מעצם כך משה שהיה רועה צאן היה "נאמן לבית ה'" – ועל כך יחודו. מעניין לדעת כי מלכי מצרים הקדמונים לא מתו. את מלכותם המשיכו בניהם במסגרת שושלות. את גופותיהם שימרו בשלמות, כמומיות. את חיי הנצח שלהם הבטיחו מבני קבורה אדירי ממדים, הפירמידות. משה גדל במצרים. המוות שלו היה אנטי מצרי: משה לא העביר את השלטון לבניו, ולא ייסד שושלת. הוא גם לא ציווה על חניטת גופתו. יותר מזה: מקום קבורתו לא נודע. בניגוד למנהיגי מצרים, הוא לא הנציח את עצמו באמצעות מבנים אלא באמצעות תוכנות. העצמות שלו לא נשמרו בפירמידה, אבל המחשבות שלו השתמרו.

משה היכה בסלע ולכן לא נכנס לארץ ישראל. הוא נצטווה לדבר אל הסלע, ולא דיבר. רגעי הסיום של תפקידו משיבים אותנו לרגע ההתחלה שלו, אל הסנה הבוער. משה סירב להיות מנהיג. הוא היה משוכנע שחולשת הדיבור שלו תכשיל אותו.

החטא שבעטיו סיים את התפקיד מזכיר את הסיבה שבגללה לא רצה אותו מלכתחילה – הקושי לדבר. ארבעים שנה לפני הכניסה לארץ סירב משה להנהיג מפני שלא היטיב לדבר. ואכן, אלוהים הודיע לו על סיום תפקידו משום שבמי מריבה לא דיבר. כבודות הפה לא מנעה ממנו לצאת לשליחות, אך נראה שהיא מנעה את השלמתה.

ההצלחה מאיימת על המצלית. היא עלולה להגביה את לבו ולאטום את מצפוננו. זה היה החשש של משה לפני מותו, והחשש הזה רלוונטי גם היום: האם אפשר להשיג עוצמה בלי לאבד את הרגישות? ספר דברים מבקש לעצב חברה שיש לה שפע הומרי שאיננה הומרנית; חברה חזקה שאיננה שיכורת כוח. הנאום הוא, בין השאר, תשובה לשאלה: כיצד אפשר להצליח בלי ליפול קורבן מוסרי להצלחה? משה אמנם לא מכניס את העם אל הארץ, אך הנאום שהוא שותל בתודעתו נועד להדריך אותו במסע המורכב אל העוצמה.